

TIMÁR NORBERT¹

Az Erdélyi Magyar Hírügynökség (1983–1989) története

„Célja egyedül az, hogy a ma Romániájában folyó féktelen terrorról kellő hitellel és alapaossággal tudósítson”

Az 1980-as évekre a román állam nem tudta kezelni a nemzetközi gazdasági válság következményeit, ezért a reformok helyett életszínvonalat csökkentő intézkedéseket vezettek be, és ideológiai kampányokat, illetve szélsőségesen nacionalista hangulaton alapuló mozgósítást hajtottak végre. Ebben a folyamatban Magyarországot és közvetetten a romániai magyar kisebbséget ellenségként és nemzetbiztonsági kockázatként jelenítették meg. A Román Kommunista Párt (RKP) annak érdekében, hogy megteremthesse az etnokratikus államszocializmust,² az etnikai alapú nemzetépítés népszerűsítésébe kezdett. Nicolae Ceaușescu nyílt és erőszakos asszimilációs politikát folytatott a magyarok ellen. A magyar kisebbségi intézményeket fokozatosan elsorvasztották. A kisebbségek nyelvén megszűnt a

¹ A Közép-európai Egyetem (CEU) összehasonlító történelem mesterszakos hallgatója. E-mail: timar_norbert@student.ceu.edu. A szerző ezúton szeretne köszönetet mondani Bárdi Nándornak és Blénesi Évának a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségért és értékes észrevételeikért. Az esetleges hibákkal kapcsolatos minden felelősség természetesen a szerzőt terheli.

² Arra való törekvés, hogy egy államszocialista rendszeren belül a politikai hatalmat teljes egészében egy etnikum, jelen esetben a románság tagjai alkothassák, ezzel megváltoztatva azt „a kezdetben használt nemzetiségpolitikai alaptétel, miszerint a kisebbségi csoportok is egyenlő módon részesülnek a társadalmi javakból és a kisebbségi elitek, ideológiai lojalitásuk fejében intézményes szintű integrációs lehetőséget kapnak az államtól.” (Novák Csaba Zoltán: Magyarágpolitika a Ceaușescu-korszak második felében. In: Uő: *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája II. 1974–1989.* Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2017. 35.)

televíziós műsorszórás, és felszámolták a fővároson kívüli magyar rádióműsorokat is. A napilapok elszegényedtek, a kulturális élet pedig elhalványult. Az emberi jogok megsértése mellett az önkép, a társadalmi önismeret és a közösségi azonosság tudat megfogalmazásának terei is fokozatosan szűkültek.³

A magyar kisebbség értelmiségi elitje sikertelenül tiltakozott ezek miatt a kommunista pártvezetés felé, így az 1970-es és 1980-as évek nagyrészt párton kívüli elitje nem táplált magában illúziót a rendszer megreformálásával kapcsolatban.⁴ Kritikájukat – miután azt néhányan illegális módon, szamizdatokban fogalmazták meg – főképp külső fórumokhoz próbálták eljuttatni. Ilyen külső fórumnak számított a magyarországi szamizdatmozgalom vagy a Szabad Európa Rádió (SZER).⁵ Mivel a romániai magyar kisebbségi elitek sérülékeny helyzetükből adódóan a közösségükről kialakított diskurzust kevésbé tudták befolyásolni, ezért magyarországi (főképp Erdélyből származó) személyek és a magyar diaszpóra egyes szereplői alakították azt, saját érdekeik szerint. Ebben a romániai magyar eliteknek csak közvetett, másodlagos szerep jutott.

Ilyen közbeszédformáló szerepe volt a magyar demokratikus ellenzéknek, illetve az azzal tulajdonképpen megegyező magyar szamizdatmozgalomnak. Egy másik fontos aktor a magyarországi népi-nemzeti ellenzék volt. Vizsgálódásunk szemszögéből azonban ennél is meghatározóbbnak bizonyult az amerikai-magyar diaszpóra tagjaiból szerveződött Magyar Emberi Jogok Alapítvány (*Hungarian Human Rights Foundation – HHRF*). A HHRF a magyar kisebbségek érdekében folytatott lobbitevékenységének sikerességéhez elengedhetetlennek bizonyult a romániai magyarság helyzetéről szóló információk folyamatos biztosítása. A HHRF a Romániának 1975-től 1988-ig nyújtott legnagyobb kedvezmény elvének (*Most Favoured Nation – MFN*) emberi jogi kiegészítésében fogást találva folyamatosan azért lobbizott a kongresszusi tagoknál, hogy tartassák be a kiegészítésben szereplő emberi jogi

³ Novák, 2017. 45–47.

⁴ Novák, 2017. 87.

⁵ Ld: Ara-Kovács Attila: A rinocérosz éve, *Beszélő*, 1999, III, IV, 2. és Uő.: Egy hírügynökség története, *ÉS*, 2005. augusztus 26. 34.

követelményeket az országgal.⁶ Köszönhetően az országból folyamatosan érkező, jogsértésre utaló információknak és több szerencsés együttthatónak, a szervezetnek sikerült elérnie, hogy 1988-ra Románia visszamondja az MFN-t, mielőtt az Egyesült Államok megvonta volna azt. A HHRF emellett részt vett az amerikai kongresszus Helsinki Bizottságának⁷ és különböző egyéb bizottságainak munkájában.⁸

Mindez nem jöhetett volna létre a magyarországi kulturális elitnek, illetve az amerikai magyar diaszpóra és a romániai magyarság kulturális elitjeinek transznacionális politikai térben realizálódó kapcsolatai nélkül. Michel Laguerre antropológus szerint a belpolitikával és a nemzetközi politikával ellentétben, a diaszpórapolitika transznacionális politikai gyakorlatokban és az állami intézmények határon átívelő kiterjedtségében nyilvánul meg, amely számos politikai szereplőt és szervezetet összeköt, ezáltal egy alternatív politikai szférát teremtve meg.⁹ A csupán asszimilációra, integrációra, inkorporációra vagy a transznacionális politikai megközelítésekre építő elgondolásokkal szemben, Laguerre azt a diaszpórapolitika modellt javasolja, amely a diaszpóraaktorok transznacionális gyakorlatait és érdekeltségeit „a diaszpóra anyaország és befogadó ország politikai intézményeihez fűződő kapcsolatainak, továbbá a diaszpórák egymás közötti kapcsolatrendszerének tágabb kontextusában vizsgálja”.¹⁰

Fontos továbbá kiemelni a HHRF ellenzéki csoportosulásokat támogató politikájának azt az aspektusát, amely révén a másodgenerációs demokratapárti amerikai-magyarok átadták az általuk emberjogi védelem tárgykörében felhalmozott tudást. Eszerint a romániai magyar kisebbség problémáit, nemzetközileg

⁶ Herner-Kovács Eszter: Challenging the Conventional Wisdom: Ethnic Lobby Success in the United States: the Case of HHRF, *Minorities Research*, 2013, XV. 209–210.

⁷ Commission on Security and Cooperation in Europe: a Helsinki Megállapodást ellenőrző politikai szervezet, amely az európai háború után létrehozott európai nemzetközi rend amerikai ellenőrzésére jött létre.

⁸ Herner-Kovács, 2005.

⁹ Laguerre, Michel S.: *Diaspora, politics, and globalization*. New York & Houndmills, England: Palgrave Macmillan, 2006. 5.

¹⁰ Hermann Gabriella: A diaszpóra-politika koncepciójának különböző aspektusai és lehetséges tanulságai kutatás számára, *Kisebbségkutatás*, 2015, XXIV, 2. 54.

romániai emberjogi keretben érdemes tematizálni, és nem kizárólag magyar nemzeti kulturális sérelemként.

I. Az erdélyi szamizdatmozgalom

Az első erdélyi szamizdat létrejöttében is meghatározó szerepe volt a HHRF tevékenységének. A nagyváradi központtal létrejövő *Ellenpontok* megjelenését megelőzte létrehozóinak intenzív kapcsolattartása a magyarországi demokratikus ellenzékkel,¹¹ illetve Szócs Géza kolozsvári költő többszöri támogatáskeresése az amerikai magyar diaszpóra körében az 1980-as évek elején. Ezt a segítséget meg is találta, többek között a HHRF-nél, amely egyfajta védőhálót vont a szervezkedés köré,¹² az amerikai szervezet pedig felhasználta anyagaikat tevékenysége során.¹³

A szamizdat 1981 decemberére datált, de 1982 márciusában megjelenő első számát még 9 követte gyors egymásutánban, majd a Securitate 1982. november 7-én letartóztatta a nagyváradi szerkesztőket (Ara-Kovács Attilát, Tóth Károly Antalt és feleségét, Tóth Ilonát), majd egy hónapra rá Szócs Gézát is. Többhetes, fizikai erőszakot is alkalmazó kihallgatás után házi őrizetbe helyezték őket, de a nemzetközi tiltakozás hatására – amelyben nagy szerepe volt a Szócs Géza által mozgósított magyar diaszpórának is –, végül valamennyiüket szabadlábra helyezték.¹⁴ Az *Ellenpontok* – nem utolsósorban kis példányszáma miatt – nem a romániai terjesztés által vált valóban ismertté. Főszerepe ebben a SZER-nek volt, amely november-december során többször is beolvasta a kelet-európai rezsimek emberjogi – és ezen belül a kisebbségekkel szembeni – elnyomó politikáját bíráló *Memorandumot* és az említett problémák

¹¹ Molnár János: *Az egyetlen. Az Ellenpontok és az ellenpontosok története.* Szeged: Magánkiadás, AGAPÉ Kft., 1993. 21.

¹² Uo. 23.

¹³ Ld: *CHRR Bulletin*, 1983, I, 1. In: Vera and Donald Blinken Open Society Archives (=HU OSA) Records of Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute (=300), Hungarian Unit (=40), Subject Files (=1): Archival boxes 1086 (=1086) / Nr. 1 (=1).

¹⁴ Molnár, 1993. 286.

megoldására szolgáló *Programjavaslatot*, ezzel mintegy további védetségét biztosítva a készítőknak.¹⁵

Évekkel az ellenpontosok lebukását követően született egy utolsó kísérlet egy erdélyi szamizdat létrehozására, az *Ellenpontosok* megalkotóitól függetlenül. A *Kiáltó Szó* című szamizdat létrehozásának ötlete a Limes-kör¹⁶ megszűnése után fogalmazódott meg Balázs Sándor filozófusban Kolozsváron. A szélesebb szerkesztői és közreműködői gárdával¹⁷ dolgozó szamizdat már 1987-ben formálódni kezdett, de csak 1989-re sikerült kinyomtatni az első lapszámot Magyarországon. Összesen két lapszámot tudtak ily módon tető alá hozni, de további hét szám volt előkészületben, amelyeket Magyarországon a – visszaemlékezők szerint – „elszabotáltak”, és már nem nyomtattak ki.¹⁸ A szamizdat tisztavirágéletét nagyban befolyásolta, hogy nem tudott/akart kapcsolatokat kialakítani a megfelelő diaszpóraaktorokkal. A *Kiáltó Szó* szervezőcsapata a szamizdatot kordokumentumnak szánta, hogy rögzítsék, milyen körülmények között élt a magyar kisebbség Romániában a nyolcvanas évek végén, emiatt kissé „befelé fordulónak” tűnhetett a külső szemlélő számára.¹⁹

¹⁵ Tóth Károly Antal – Tóth Ilona: *Egy szamizdat az életünkben. Az Ellenpontosok*. Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó, 2017. 55.

¹⁶ A Limes-kör az erdélyi magyar értelmiségi elit illegálisan szerveződő vitacsoportja volt. Tagjai a kezdeményező Molnár Gusztávon kívül: Ágoston Vilmos, Balázs Sándor, Bíró Béla, Bíró Gáspár, Cs. Gyimesi Éva, Fábíán Ernő, Lőrincz Csaba, Salat Levente, Szilágyi N. Sándor, Vekov Károly. Megbeszéléseiket elsősorban Bukarestben és Brassóban tartották, az elsőt 1985. szeptember 20-án, az utolsót 1986. november 10-én. 1987. február 7-én a Securitate házkutatást tartott Molnár Gusztáv lakásán, aki ezt követően Budapestre települt ki, így a kör technikailag megszűnt. A kör tagjai utoljára 1989. december 31-én gyűltek össze, hogy reflektáljanak az újonnan kialakult helyzetre. Ld: Molnár Gusztáv: *Transzcendens remény. A Limes-kör dokumentumai 1985–1989*. Csíkszereda: Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004.

¹⁷ A teljesség igénye nélkül: Balázs Sándor és felesége, Cs. Gyimesi Éva és férje, Cseke Péter, Nagy György, Mester Zsolt, Kiss Zoltán, Beke György, Tóth Sándor, Tőkés László, Sipos Gábor, Visky András, Horváth Tibor, Szabó Barna, Salat Levente, Szilágyi N. Sándor, Fábíán Ernő, Pilich László, Jakabffy Tamás, Schwarz Róbert és felesége, Juhász Anikó.

¹⁸ Interjú Blénesi Évával az Erdélyi Magyar Hírügynökségről. Készítette: Bárdi Nándor, Budapest, 2016. december 3.

¹⁹ A SZER háttérjelentésének konklúziója az első lapszám alapján így fogalmaz: „Az első kiadásának tartalmából ítélve a *Kiáltó Szó* pontosan annak ígérkezik,

II. Az Erdélyi Magyar Hírügynökség

A diaszpóraaktorok transznacionális térben létrejövő kapcsolatainak különleges példáját adja az *Ellenpontok* felszámolása után, Nagyváradon létrejövő Erdélyi Magyar Hírügynökség (*Hungarian Press of Transylvania*).²⁰ Az Ara-Kovács Attila által alapított, viszont alapvetően már Budapestről működtetett hírügynökség közvetítőkön keresztül beszerzett híreket, jelentéseket közölt magyarul, majd angol és német nyelven is, így próbálva meg tájékoztatni a nyugati nyilvánosságot a Romániában zajló emberi jogi sérelmekről. A hírek közvetítésének folyamata egy többszereplős mátrixot feltételezett, amelynek egyik oldalán megtalálhatók voltak a romániai magyar kulturális elitiek, mint hírszolgáltatók, míg a másik oldalán a Magyarországra kitelepült romániai magyarok bizonyos csoportjai, valamint a magyarországi demokratikus ellenzék tagjai és a magyar diaszpóra különböző szereplői, akik képesek voltak kihangosítani a romániai problémákról szóló híreket, ugyanakkor felhasználni működésük legitimálására.

Az *Ellenpontok* felszámolását követően Ara-Kovács számára egy hírügynökség tűnt a legalkalmasabbnak a romániai helyzet dokumentálására, mivel a rövid, tényszerű hírek kijuttatását egyszerűbbnek vélte a folyóiratformátumú szamizdatoknál.²¹ Ara-Kovács Attilát 1983. május 17-én a Securitate sokadszorra behívatta, és annak elfogadása ellenében, hogy május 25-ig elhagyja az országot, átadták hontalan útlevelét.²² Ara-Kovács, mielőtt elhagyta

amire a nagy mértékben bántalmazott célközönségének szüksége van: egy nem nonszensz, reális és gyakorlati szócso, amely a magyarok számára olyan fajta higgadt, de alapelveit tekintve, rendíthetetlen útmutatás nyújt, amelyre szükség van ezekben a nehéz időkben.” (Ld: Koppány, Steven: *New Hungarian Minority Publication Appears in Transylvania, RAD Background Report / 53 (Hungary), 21 March 1989. In: HU OSA300, Romanian Unit (=60), Romanian Opposition and Protest Movement (=3), 21/1.*

²⁰ Timár Norbert: *Erdélyi Magyar Hírügynökség repertórium 1983–1989*, é. n. <http://emhrepertorium.adatbank.ro/> (letöltési ideje egységesen: 2019. 07. 14.)

²¹ Ara-Kovács, 2005.

²² Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (=ACNSAS), I210560, vol. 5, ff. 20-21. Közli: Totok, William: *Egy szamizdat folyóirat Ceaușescu idejéből, Halbjahresschrift Online*, 2013. január 11. <http://halbjahresschrift.blogspot.hu/2011/08/ellenpontok.html>

az országot, 1983. május 20-án Nagyváradon²³ kiadta az *Erdélyi Magyar Hírügynökség* első számát, bár a híreket már 1982. november 1-től kronologikusan lejegyezte.²⁴ A beharangozó számban így fogalmazta meg a hírügynökség feladatát: „Célja egyedül az, hogy a ma Romániájában folyó féktelen terrorról kellő hitellel és alaposággal tudósítson mindenkit, aki illetékes, s akit az erdélyi magyarság sorsával való rokonszenv illetékessé tesz.”²⁵

Ara-Kovács Attila, ígéretének megfelelően, május 25-én elhagyta Romániát és végleg Magyarországra költözött, romániai kapcsolatainak bizonyos szervezetségével a háta mögött. Ez a szervezetség olyan alapemberekre támaszkodott, mint Szőcs Géza, Tőkés László és Cs. Gyimesi Éva.²⁶ Ara-Kovácsot a távozását követő napon a román hatóságok nemkívánatos személynek nyilvánították, és öt évre kitiltották az országból.²⁷

A hírügynökség híreit először a magyar ellenzéki sajtó kapta meg, hiszen Ara-Kovács visszaemlékezése szerint, megérkezését követően szinte azonnal integrálódott köreikbe.²⁸ Mivel a rendőrségi végzások miatt a *Beszélő* 1983 tavaszától szünetelt, a novemberben induló és szinte havi rendszerességgel megjelenő *Hirmondó* között változatásokat az EMH híreiből, vagy olyan összefoglaló cikkeket, amelyeket Ara-Kovács írt.²⁹ Az 1983. novemberi és 1984. januári számok összesen 26 jelentést hoztak le.³⁰

²³ A helymegjelölés biztonsági okokból csak később került rá a jelentésre.

²⁴ MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézete (=TK KI), HHRF Archívum: Fond 10. Erdélyi Magyar Hírügynökség, 784. Ara-Kovács Attila HPT levelek & egyéb jelentések.

²⁵ Megalakult az Erdélyi Magyar Hírügynökség Erdélyi Magyar Hírügynökség (=EMH), 1983/1, 1983. május 20. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1983B.pdf>

²⁶ Cs. Gyimesi Éva: *Szem a láncban: bevezetés a szekusdossziék hermeneutikájába*. Kolozsvár: Komp-Press, 2009. 56. és Ara-Kovács, 1999.

²⁷ ACNSAS, I 210560, vol. 5, f. 16. Közli: Totok, 2013. <http://halbjahresschrift.blogspot.hu/2011/08/ellenpontok.html>.

²⁸ Interjú Ara-Kovács Attilával az Erdélyi Magyar Hírügynökségről. Készítette: Bárdi Nándor, Budapest, 2016. december 4.

²⁹ Ara-Kovács, 2005.

³⁰ A new Hungarian periodic appears, *RAD/Reisch*, 26, 1984, München. In: HU OSA 300-40-1: 254/ 6.

II. 1. Kapcsolatok a magyar diaszpórával

Ara-Kovács visszaemlékezése szerint kitelepülésének időszakban nem érdekelte a diaszpórával való kapcsolattartás,³¹ ám a HHRF archívumában található Ara-Kovács és a szervezet közötti levelezés fényében némileg átértékelődik ez a narratíva. Hámos László – minden valószínűség szerint Teleki Bélának³² címzett, 1984. február 24-én kelt levelében, amelyben egy Ara-Kovács Nagy Károlynak³³ írt illetéktelen kezekbe került levél kapcsán – így fogalmazott: „Ez az első alkalom, hogy az Ara-Kováccsal több mint egy éve tartó kapcsolatban [kiemelés – T. N.], hogy valaki(k)nek tudatlansága vagy felelőtlensége révén, igen nagy veszélybe kerülhet ez az ember.”³⁴ Ara-Kovács tevékenységének jelentőségét pedig a következőképpen értékelte: „Munkánkban, évek óta, pontosan ez a láncszem hiányzott. Most végre termett egy ember, aki felfogta és vállalta: amerikai szájíz szerint, tömören, tényszerűen, rendszeresen összefoglalni a legfontosabb belső híreket.”³⁵ A Hírügynökség és a diaszpóra között már a kezdetektől meglévő kapcsolatot további levelek is alátámasztják, ilyen például az 1983. december 1-én Nagy Károlynak küldött üzenet, amelyben Ara-Kovács az anyagok továbbításának nehézségeiről számol be.³⁶

Fokozatosan elindult a SZER-rel való kapcsolatépítés is. Ebben szerepet játszott az, hogy az *Ellenpontok* 7. számában Ara-Kovács kifogásolta, hogy a rádió nem foglalkozik az erdélyi magyarsággal,³⁷ illetve a magyar demokratikus ellenzéknek – és főként a régi ismerős

³¹ Interjú Ara-Kovács Attilával 2016. december 4-én.

³² Teleki Béla, székeli, gr. (1899–1990) földbirtokos, politikus. 1941–1944 között az Erdélyi Párt elnöke, majd a magyar emigrációt képviselő, 1947-ben alakított Magyar Nemzeti Bizottmány tagja. Az Amerikai Erdélyi Szövetség alapító elnöke, részt vett a HHRF alapításában és támogatásában. A *Transsylvania* magyar nyelvű negyedévi folyóirat szerkesztője.

³³ Nagy Károly (1934–2011) amerikai-magyar egyetemi tanár, irodalomszervező. 1984 és 1990 között a *Nyugati Magyarság* c. lap munkatársa.

³⁴ MTA TK KI, HHRF Archívum, Fond 10. Erdélyi Magyar Hírügynökség, 784. Ara-Kovács Attila HPT levelek & egyéb jelentések.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

³⁷ (Ara-Kovács Attila): Miért éppen rólunk nincs szó?, *Ellenpontok*, 1982. 7. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1609.pdf

Tamás Gáspár Miklósnak – kapcsolatai a rádióval.³⁸ Ám a döntő szerep ebben is a HHRF-fel fenntartott kapcsolatnak jutott. Kasza László, a SZER szerkesztője 1984. április 25-én *Kommentár nélkül* című adásában – mielőtt interjút közölt volna Hámos Lászlóval – már beolvasott egy válogatást az 1983-as év híreiből és ismertette az 1984-es év első jelentését is.³⁹

A Hírügynökség szerkesztője nem csak az amerikai diaszpóra szervezeteivel tartott fenn kapcsolatot, hanem bécsi körökkel, úgymint Deák Ernővel, a *Bécsi Napló* főszerkesztőjével vagy Karl Pfeifferrel, a bécsi zsidó hitközség hivatalos lapjának, a *Gemeinde* főszerkesztőjével.⁴⁰ Az 1985. októberi, Budapesten megrendezett Európai Kulturális Fórumon neves, nyugati értelmiségiekkel tudott személyesen megismerkedni.⁴¹ 1986-tól pedig a *Motolla*⁴² című müncheni ifjúsági lapban is jelentek meg a romániai helyzetet ismertető írások Ara-Kovács Attila tollából.

II. 2. Az Erdélyi Magyar Hírügynökség működése: összekötők és módszerek

Mivel Ara-Kovács nem léphetett Románia területére és a fontos hírforrásoknak számító erdélyi értelmiségieket fokozottan figyelte a Securitate, szüksége volt olyan összekötőkre, akik vállalják a hírek

³⁸ Interjú Ara-Kovács Attilával 2016. december 4-én.

³⁹ Documentaries and Samizdat No. H-53, REF, *Hungarian Broadcasting Department*. Szerk.: Szabados József, Szerzők: Kasza Levente és Hámos László. 1984. április 25. 29:45. HU OSA 300-40-1: 1086 / 4.

⁴⁰ MTA TK KI, HHRF Archívum, Fond 10. Erdélyi Magyar Hírügynökség, 784. Ara-Kovács Attila HPT levelek & egyéb jelentések.

⁴¹ Interjú Ara-Kovács Attilával 2016. december 4-én.

⁴² A *Motolla* 1986-ban indult mint „európai magyar ifjúsági lap”. Krizsán Árpád bécsi és Steinbach Tamás müncheni egyetemi hallgató alapította, adta ki és szerkesztette. Évente négyszer jelent meg, Münchenben, illetve Bécsben készült. Olvasóközönsége olyan fiatalokból állt, akik nagyrészt Nyugaton éltek. A szerkesztők a magyar ifjúsági élettel való közvetlen kapcsolatra törekedtek, így már a lap indulásától kezdve együttműködtek Magyarországon élő fiatalokkal, akik hamarosan beléptek a szerkesztőségbe is, többek között Keszthelyi András is, aki a későbbiekben társfőszerkesztő lett. 1988-ban K. Lengyel Zsolt és Szász Judit Anna szerkesztésében *Körvonalak* címmel kulturális melléklete jelent meg. A lap 1990-ben szűnt meg. A lap állandó munkatársaként dolgozott Ara-Kovács Attila is.

áthozatalát. Az egyik összekötő 1985-től Cs. Gyimesi Éva tanítványa, Blénesi Éva lett, aki először a Romániába érkező „futárokat” kötötte össze más személyekkel, majd híreket is kezdett gyűjteni.⁴³ Ara-Kovács Attila egy másik fontos összekötőjének Bégány Attila⁴⁴ bizonyult. Ő járt rendszeresen az országba átinni a híreket, olyan nagyobb városokból, mint Nagyvárad, Kolozsvár vagy Marosvásárhely.⁴⁵ Emellett kevésbé rendszeresen több más személy is közreműködött.⁴⁶

Ara-Kovács a tájékoztatást elsősorban a nyugati médiumoknak és szervezeteknek szánta, ezért Románia felé csak közvetve, a rádió hullámhosszán juthattak vissza a hírek. Az információk Nyugatra való kijuttatása kezdetben levélben, közvetítőkön keresztül történt, majd a postát vették igénybe, végül pedig modemes kapcsolat segítségével, számítógépen jutottak ki a hírek a HHRF New York-i irodájába. Miután az azonnali kapcsolat létrejött, a HHRF gyakornokai angolra is lefordították a híreket.⁴⁷ Hasonlóan készültek a német nyelvű fordítások is.⁴⁸ Később, amikor már látni lehetett, hogy a magyar hatóságok nem akadályozzák a tevékenységüket, akkor egyszerűen telefonon vagy faxon keresztül is kézbesítették az információkat.⁴⁹

A Hírügynökség működését a HHRF támogatásából, illetve különböző akciókból, például olyan emlék- és segélybélyeg-sorozat árusításából fedezték, amelyek azon erdélyi magyar személyiségek

⁴³ Interjú Blénesi Évával az Erdélyi Magyar Hírügynökségről. Készítette: Bárdi Nándor és Timár Norbert, Budapest, 2017. augusztus 21.

⁴⁴Bégány Attila végzettsége szerint programozó matematikus volt, de a klubmozgalom lelkes szervezőjeként mindenféle ellenzéki tevékenységben részt vett, a Magyar Demokrata Fórum (MDF) és a Fiala Demokraták Szövetsége (FIDESZ) megalakulása körül is bábáskodott. (Ld: Stefka István: „Mindig ellenzékben: Rendszerváltók (25.) – Bégány Attila”, *Magyar Nemzet*, 2005. 07. 16. https://mno.hu/migr_1834/mindig-ellenzékben-552723)

⁴⁵ Szóczi Árpád: *Temesvár. A romániai forradalom kitörésének valódi története*. H. n.: Partium Irodalmi Társaság, 2013. 80–81.

⁴⁶ Szóczi, 2013. 79–80. és Interjú Ara-Kovács Attilával 2016. december 4-én.

⁴⁷ Interjú Blénesi Évával 2016. december 3-án

⁴⁸ MTA TK KI, HHRF Archívum, Fond 10. Erdélyi Magyar Hírügynökség, 784. Ara-Kovács Attila HPT levelek & egyéb jelentések.

⁴⁹ Szóczi, 2013. 81.

portréit ábrázolták,⁵⁰ akiket a Securitate meggyilkolt, vagy a rezsim „jogvédelmi magatartásuk miatt” börtönben tartott.⁵¹

II. 3. Az Erdélyi Magyar Hírügynökség tevékenységi körének kiterjesztése

Ara-Kovács Attila a Hírügynökségen túl két lapot próbált meg elindítani, azonban egyik sem járt sikerrel.⁵² Tervbe vette a Hírügynökség tevékenységének kiterjesztését a Felvidékre is, de ez sem valósult meg. A Hírügynökség szerkesztője azonban nem csak sajtótermékekben gondolkodott, hanem megpróbált a diplomáciai viszonyokra is befolyással lenni. Például egy 1986. október 5-i levél tanúság szerint létrejött egy találkozó Donald Wake-vel, az amerikai külügyminisztérium emberjogi osztályának egyik megbízottjával. A találkozón Ara-Kovács megpróbálta elérni, hogy rendszeres kapcsolatot tarthasson fenn a Bukarestben szolgálatot teljesítő amerikaiakkal, annak érdekében, hogy az erdélyi magyarok megítélésén változtathasson köreikben. Erre ígéretet is kapott. Hámosnak írt értékelésében ennek jelentőségét abban látta, hogy: „nem csak a romániai román ellenzékiek (ellenzékieskedők) tudják majd belülről [aláhúzás az eredetiben – T. N.] befolyásolni a Romániából kijutó összképet.”⁵³ A találkozás eredményeként Mark Palmer, az Egyesült Államok budapesti nagykövete heti rendszerességgel megkapta a Hírügynökség jelentéseit, ahogyan Richard L. Baltimore, a budapesti amerikai nagykövetség politikai vezetői irodájának munkatársa is.⁵⁴

⁵⁰ A sorozaton szereplő személyek: Hadházi István, evangélikus lelkész, Pálfi Géza, római katolikus lelkész, Visky Árpád színművész, Borbély Ernő tanár, Páll Béla matematikatanár voltak.

⁵¹ MTA TK KI, HHRF Archívum, Fond 10. Erdélyi Magyar Hírügynökség, 784. Ara-Kovács Attila HPT levelek & egyéb jelentések.

⁵² Uo.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Interjú Ara-Kovács Attilával 2016. december 4-én.

II. 4. Romániai menekültek és magyarországi diaszpóraprojektek. A Hírügynökségi munka befejezése

Ara-Kovács Attila figyelmét 1988-ra a Romániából nagyszámban érkező menekültek⁵⁵ kérdése kötötte le: többekkel⁵⁶ megalapította a román nemzetiségiújkéket segítő Menedék Bizottságot,⁵⁷ de segédkezett a *România Liberă* (Szabad Románia) csoport megalakításában is, akik különböző ellenzéki akciókat hajtottak végre, illetve romániai beágyazottságúnak beállított samizdatot is alapítottak, amely mögött Ara-Kovács azon elképzelése munkált, hogy belülről jövő romániai kritikát tudjon felmutatni a Ceaușescu-rezsim magyarságpolitikájával kapcsolatban.⁵⁸

Ara-Kovács Attila 1988-ban a HHRF meghívásra három hónapra az Amerikai Egyesült Államokba látogatott,⁵⁹ ahol – Blénesi Éva véleménye szerint – sikerült kijárnia, hogy a SZER-nek dolgozhasson.⁶⁰ 1989-ben a SZER megnyitotta budapesti irodáját, amelynek vezetője a Genfből hazatelepült régi bajtárs, Szócs Géza lett. Ara-Kovács olyan híreket és kommentárokat olvasott be a rádióba, amelyek többnyire a Hírügynökség jelentéseire épültek. A Hírügynökség szerkesztője egyre inkább ezzel kezdett el foglalkozni, és számos feladatot – főleg a Romániába készülők személyek koordinálását – átadott az időközben Magyarországra települt Blénesi Évának.⁶¹ A Hírügynökség utolsó nagy projektje a Tökés

⁵⁵ Novák Csaba Zoltán, 2017. 41.

⁵⁶ A Menedék Bizottság alapító tagjai Ara-Kovács Attilán kívül Donáth László, Könczöl Csaba, Legyen Gabriella, Radnóti Sándor, Szent-Iványi István, Szilágyi Sándor, Tamás Gáspár Miklós és Törzsök Erika voltak.

⁵⁷ Kaszás Veronika: A magyarországi „alternatív szervezetek” fellépése az erdélyi menekültek ügyében 1988–1989-ben, *Múltunk*, 2014, 59, 1. 234–235.

⁵⁸ Románok röpcédulaakciója Budapesten EMH, 1987/122, 1987. december 03. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1987B.pdf> és Román ellenzéki csoport felhívása a romániai éhínséggel kapcsolatban EMH, 1987/128, 1987. december 20. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1987B.pdf>

⁵⁸ Socor, Vladimir: Romanians in Budapest Publish First Ever Romanian Samizdat Periodical, *Situation Report: Romania*, 20 July 1988, München, 1988. július 20. In: HU OSA 300, Publication Department (=8), Situation Reports (=47), 212 / 9.

⁵⁹ Interjú Ara-Kovács Attilával 2016. december 4-én.

⁶⁰ Interjú Blénesi Évával 2017. augusztus 21-én.

⁶¹ Interjú Blénesi Évával 2016. december 3-án.

László-ügy tematizálása volt, majd ezt követően a Hírügynökség tevékenysége is átalakult, hiszen többé nemcsak írásos információt közöltek, hanem a nemzetközi média munkatársait napi rendszerességgel látták el olyan szemtanúkkal, akik „[...] végképp hátat fordítva Romániának – immáron saját arccal, hanggal és névvel is vállalni merték a megszólalást.”⁶² A hírek folyama 1989. szeptember 22-én szakadt meg.⁶³

III. Az Erdélyi Magyar Hírügynökség jelentéseinek tartalomelemzése

III. 1. A tartalomelemzés elméleti és módszertani alapjai

Klaus Krippendorff meghatározása szerint a tartalomelemzés olyan kutatási technika, amely szövegekből (és más, jelentéssel bíró alapanyagokból) megismételhető és érvényes következtetéseket von le azok használatának kontextusára vonatkozóan.⁶⁴ Az elemzés azonban a legtöbb esetben nem a szöveg belső (nyelvtani, stilisztikai, szemantikai stb.) jegyeinek feltárására irányul, hanem ezek vizsgálata révén a szövegeket körbevevő kontextusra vagy a szövegen túlmutató jelenségekre világít rá.⁶⁵

A tartalomelemzés esetében a szövegek vizsgálatakor két nagy módszertani megközelítést lehet alkalmazni, ezek a kvantitatív és a kvalitatív tartalomelemzések. Abból kifolyólag, hogy a jelen kutatás a kvantitatív szemléletet követi, az ehhez kapcsolódó eljárásokat fogjuk röviden ismertetni. Géring meghatározása szerint: „A kvantitatív tartalomelemzés alapvetően kódolásra épül, gyakoriságokban és százalékokban összefoglalt, összehasonlításokra és előzetesen megadott hipotézisek statisztikai tesztelésére használatos módszer.”⁶⁶ A tartalomelemzés során Herring lépéseit

⁶² Ara-Kovács, 2005.

⁶³ Tusnádfürdői iskolasztrájk a magyar tannyelvű oktatás megszüntetése miatt EMH, 1989/88, 1989. szeptember 22. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1989B.pdf>

⁶⁴ Krippendorff, Klaus: *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Thousands Oaks: Sage Publications, 2004. 18.

⁶⁵ Géring Zsuzsanna: Tartalomelemzés: A virtuális és a 'valós' világ határán. Egy vállalati honlap-elemzés bemutatása, *Kultúra és Közösség*, 2014, 5, 1. 11.

⁶⁶ Uo.

követtük, aki a Krippendorff által meghatározott alapokra⁶⁷ építve McMillan⁶⁸ nyomán módosítva, a következő öt lépést javasolja 1) a kutatási kérdés és/vagy hipotézis megfogalmazása, 2) a mintaválasztás, 3) az elemzési egységek és a kódolási kategóriák definiálása, 4) a kódolók képzsét követően a kódolás megbízhatóságának ellenőrzése, valamint 5) a kódolás eredményeképpen előállt adatok elemzése, interpretálása.⁶⁹

III. 2. Az Erdélyi Magyar Hírügynökség anyagának tematikus tartalom elemzése

Kutatásunk kiindulásaként nem hipotéziseket használtunk, hanem kutatási kérdéseket fogalmaztunk meg: egyrészt arra voltunk kíváncsiak, hogy *milyen témákat jelenítenek meg az egyes jelentések, másrészt a megjelenített témák milyen mintát, azaz milyen gyakoriságot mutatnak, úgy az összes jelentésre, mint az évenként közölt hírekre vonatkozóan*, harmadrészt pedig az így kialakult mintákból *mit lehet tudni a tartalom és kontextus összefüggésében, azaz lehet-e következtetéseket levonni arra vonatkozóan, hogy miket, és ezáltal kiket reprezentált a Hírügynökség.*

A kutatásunk esetében az alapsokaság könnyen meghatározható, ami nem más, mint az Erdélyi Magyar Hírügynökség 1983 és 1989 között megjelent összes jelentése, amelyből nem volt szükséges külön mintát elkülöníteni. A Hírügynökség 1983. május 20-a és 1989. szeptember 22-e között 576 jelentést bocsájtott ki, amelyből 7 holléte ismeretlen, így ezek nem képezhették vizsgálatunk tárgyát.

Az elemzési egységek meghatározásakor a vizsgált alapsokaság természetéből kiindulva megállapítást nyert, hogy egy jelentés rendszerint egy tematikus egységbe sorolható, ezért egy jelentéshez egy kódot társítottunk.

A kódolási kategóriák definiálása előtt áttekintettük a vizsgálni kívánt anyagot és ezt követően állítottuk fel a kategóriákat,

⁶⁷ Krippendorff, 2004. 63.

⁶⁸ McMillan, Sally J.: The Microscope and the Moving Target: The Challenge of Applying Content Analysis to the World Wide Web, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 2000, 77, 1. 80–98.

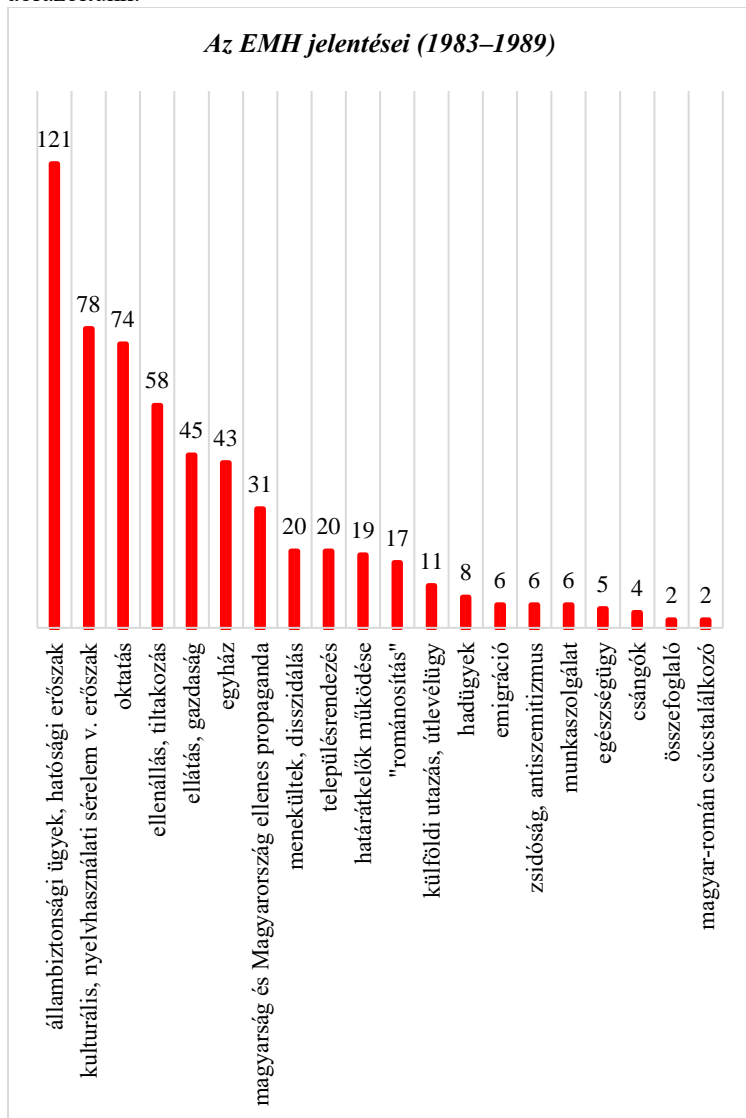
⁶⁹ Herring, Susan C.: Web Content Analysis: Expanding the Paradigm. In: Hunsinger, J. – Allen, M. – Klasttrup, L. (eds.): *The International Handbook of Internet Research*. Dordrecht: Springer Verlag, 2010. 233–249.

amelyeket a kódolás során finomítottunk, illetve új kategóriákat is megállapítottunk. Ily módon 20 kódolási kategóriát sikerült definiálni. A kategóriákat, azok jelentéstartalmával együtt táblázatban foglaltuk össze:

KÓDOLÁSI KATEGÓRIA	JELENTÉSTARTALOM
Állambiztonsági ügyek, hatósági erőszak	A Securitatehoz vagy valamely hatósághoz köthető visszaélés, lehallgatás, kényszerítés, méltatlanul kiszabott fegyházbüntetetés, fogva tartás körülményei, kényszerítés, kihallgatások, házkutatások, verések, lehallgatások, fenyegetések, megfigyelések, beidézések, letartóztatások, gyilkosságok, illetve a Securitate különböző belső ügyei.
Csángók	A moldvai csángók lakta falvak megközelítésének tiltása, a csángók magyar eredetét tagadó művek, a csángók vallásgyakorlása.
Egészségügy	Egészségügyi helyzetelemzések, orvosok segélykérése, terhességellenőrzés, különböző betegségek miatti elhalálozások.
Egyház	Egyházakat érintő korlátozások, visszaélések, utánpótlás problémái, vallási ünnepekkel kapcsolatos korlátozások, összegző jelentések, református belső egyházi küzdelmek, katolikus egyházi román nyelvhasználat térnyerése.
Ellátás, gazdaság	Korlátozások (közüzemi, világítás, üzemanyag, étkezés), üzemi balesetek, gazdasági helyzet, bérezés.
Ellenállás, tiltakozás	A hatalommal szembenállók nevesítése, vadsztrájkok, üzemi szabatázsok, levélírás, intézményen belüli tiltakozások, „falurombolás” elleni fellépések, az ellenállókról való megemlékezés.
Emigráció	Az országot törvényes keretek között elhagyók esetei.
Hadügyek	Katonai akciók.
Határátkelők működése	Megvámolás, a határátkelők időszakos lezárása, határőrök visszaélései, erőszakoskodása, a külföldiekkel szembeni magatartás.
Kulturális,	Értelmiségi munkahelyek (például

KÓDOLÁSI KATEGÓRIA	JELENTÉSTARTALOM
nyelvhasználati sérelem vagy erőszak	szerkesztőségek, stúdiók) bezárása, vagy az azzal való fenyegetés, kirúgások, leváltások, könyv és kulturális program betiltása, a magyar nyelv használatának korlátozása intézményekben, utcán, nyilvános helyeken.
Külföldi utazás, útlevéllügy	Külföldi utazás tilalma, útlevélszerzés problémái.
Magyar-román csúcstalálkozó	Grósz Károly és Nicolae Ceaușescu közötti 1988-as aradi találkozó előkészületei.
Magyarság- és Magyarország-ellenes propaganda	Magyarellenes, sovínisztának titulált könyvek, történelem átértékelése, „történelemhamisítás”, magyarellenes kampányok a sajtóban, publikációkban, Magyarország támadása különböző fórumokon, a „magyar propaganda” visszaverésére irányuló törekvések.
Menekültek, disszidálás	Romániából menekülők helyzete, környező országok viszonyulása a menekültkehez, disszidálók esetei.
Munkaszolgálat	Munkaszolgálatra való rendelés, kényszermunka, általában a lakóhelytől távol, ipari telepeken.
Oktatás	Magyar felsőoktatás helyzete, felsőoktatási kihelyezési rendszer, a kolozsvári egyetem és a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet magyar képzésének leépítése, magyar iskolai oktatás helyzete, középiskolás és szakmunkás osztályok áthelyezése, székelyföldi, kizárólag magyar tagozatú iskolákban román tagozatok létrehozása.
Összefoglaló	Sajtószemlék, illetve a <i>Korunk</i> folyóirat történetének áttekintése.
„Románosítás”	Román nyelvű lakosság „betelepítése” magyar többségű városokba, magyar nemzetiségűek leváltása, helyükbe román nemzetiségűek ültetése, történelmi szereplők elrománosítása.
Településrendezés	Területrendezés, falurombolás.
Zsidóság, antiszemitizmus	Corneliu Vadim Tudor antiszemita versei, polémia Moses Rosen főrabbiával, holokauszt, holokauszt-relativizálás.

A kódolási folyamatot követően számszerűsítettük a kategóriák előfordulásának gyakoriságát, amelyet a következő diagrammal ábrázoltunk:

A számszerűsített adatok elemzése során a főbb kategóriák előfordulásának okaira igyekszünk magyarázatot adni. Az adatokból nyilvánvaló, hogy az Erdélyi Magyar Hírügynökséget a romániai elnyomó rendszer erőszakosságából adódóan elsősorban az állami erőszakra való tájékoztatás foglalkoztatta, amelyet nem függetleníthetünk attól a ténytől sem, hogy a szervezetnek a kezdetektől deklarált célja volt, hogy „Romániában folyó féktelen terrorról kellő hitellel és alapossggal tudósítson.”⁷⁰ Emellett létfontosságú volt az emberi jogi diskurzus fenntartása is, amelyhez szükség volt a hatalmi túlkapásokat dokumentálni és azokról folyamatosan beszámolni. Ehhez a szemlélethez kapcsolódik az ellenállás és tiltakozás limitált formáinak reprezentálása is. Az ellenállás és tiltakozás felmutatták az elnyomó rezsim kritikáját, amellyel egyben annak visszásságaira is rámutattak.

Ha eltekintünk a hatalmi erőszakra való beszámolók túlsúlyától, láthatjuk, hogy a megjelenített témák között hangsúlyosan jelen vannak az ún. „értelmiségi” témák, a *kulturális, nyelvhasználati sérelem vagy erőszak*, illetve az *oktatás*. Erre a jelenségre több magyarázatot is találhatunk. Az elsődlegesen meghatározó tényező a „tartalomgyártás” közegében keresendő: a hírek beszerzői, közvetítői, a kapcsolattartók és maga a szerkesztő is olyan szociokulturális háttérrel rendelkeztek, amely a megszokottnál érzékenyebbé tette őket ezekre a problémákra. A rendszerint egyetemi végzettséggel rendelkező vagy értelmiségi közegben mozgó működtetők ezekkel a problémákkal szembesülhettek gyakrabban, ezért ezekről adtak számot. A hírek szelekciójakor is hasonló szempontok játszhattak szerepet. Ebből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy a Hírügynökség fókuszában az értelmiségi intézményvédelem állt. Ebből következőleg a Hírügynökség a romániai magyar kisebbségi elit reprezentációs fóruma is lehetett volna, ám az általuk közvetített reprezentációs képét tovább alakították a magyarországi aktorok és a magyar diaszpóráközösséghez tartozó személyek, saját érdekeiknek megfelelően. Ugyanakkor amellet sem mehetünk el szó nélkül, hogy a korszakban a kisebbségi kulturális intézményrendszer majdnem

⁷⁰ Megalakult az Erdélyi Magyar Hírügynökség EMH, 1983/1, 1983. május 20. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1983B.pdf>

teljes leépülésének lehettünk tanúi.⁷¹ A jelentésekben az intézményrendszer leépülése különösen az oktatás tárgykörében érhető tetten, azon belül is dominánsan van jelen a magyar felsőoktatási rendszer helyzete, a felsőoktatási kihelyezési rendszer, a kolozsvári egyetem⁷² és a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet magyar képzéseinek leépítése.

A nyolcvanas évekre a reprezentációtól függetlenül hangsúlyossá válik az országot sújtotta gazdasági válság kontextusa, amely súlyos ellátási nehézségeket hozott magával 1979-től kezdődően, illetve az ipari egységek termelésében is zavarokat okozott: akadozott a nyersanyagellátás, de emellett egyre nehezebben sikerült megfelelni a fokozott központi elvárásoknak, amely aztán a gazdasági termelésre vonatkozó statisztikák és egyéb jelentések meghamisításának ördögi körét vonta maga után. A mezőgazdaság is súlyos válság jeleit mutatta, hatékonysága folyamatosan romlott.⁷³ Mindezek a Hírügynökség jelentéseiben is tükröződnek: számos esetben hírt adnak üzemi balesetekről, de szó esik az üzemek és a mezőgazdaság militarizálásáról is. Hasonlóképpen szó van arról, hogy az Izraelből vagy Magyarországról érkező küldeményeket, illetve árut azonnal a fővárosba szállítják, és így nem kerülnek kiosztásra, illetve eladásra.⁷⁴ A jelentések beszámolnak kényszerbeszolgáltatásokról, és az ellátási zavarokról úgy az élelmiszerek terén (például az éhínségről a moldvai megyékben⁷⁵ vagy a várhatóan két hónapig szünetelő húsellátásról Erdély néhány

⁷¹ Novák, 2017. 44–46.

⁷² Az egyetem nevét 1984 és 1989 decembere között egyszerűen csak Kolozsvári Egyetemenként (Universitatea din Cluj-Napoca) használták még hivatalos dokumentumokon is, kivéve a diplomákat és az egyetem *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* című szaklap sorozatait. Ld: Átkeresztelték a Babeş-Bolyai Egyetemet – ezentúl Kolozsvári Egyetem EMH, 1984/14, 1983. április 05. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1984B.pdf>

⁷³ Novák, 2017. 50–51.

⁷⁴ Az Izraelből érkező Joint-küldemények a párt titkos raktáiraiba vándorolnak EMH, 1983/17, 1983. október 18. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1983B.pdf> és A magyarországi árukat azonnal Bukarestbe küldik EMH, 1989/27, 1989. április. 18. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1989B.pdf>.

⁷⁵ Éhínség a moldvai megyékben EMH, 1984/5, 1984. február 20. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1984B.pdf>

megyében⁷⁶), mint az utazási korlátozások esetében, ahogyan arról is, hogy az utazási korlátozások egyedül a rendőrautók közlekedését nem érintik⁷⁷, illetve arról, hogy a pártelit milyen kiváltságokat élvez.⁷⁸ Beszámolók születtek a bérezési rendszerről, a fizetések csökkentéséről, illetve elmaradásáról, a romló munkakörülményekről és az egyre fokozódó környezetszennyezésről,⁷⁹ de a munkanélküliek helyzetéről is, úgy országos szinten, mint egyes városok (például Nagyvárad és Csíkszereda) esetében.⁸⁰ A jelentések hírt adnak azokról a jelekről is, amelyek arra utaltak, hogy fokozatosan megszüntetik a társadalombiztosítást.⁸¹ A Hírügynökség beszámolt a moszkvai vezetés azon ajánlásáról is, amely szerint az országnak a magyarországi reformokat kellene követnie,⁸² illetve arról is, hogy a *Pravda* néhány számát – gazdasági tekintetben kritikus hangvételűnek tekintett cikkei miatt – hogyan teszik indexre.⁸³

A Hírügynökség számára az egyházak helyzetéről szóló tudósítás is jelentős szerepet játszott, a legtöbb ilyen jelentés a református egyház belső küzdelmeiről tudósít, köszönhetően annak, hogy Tőkés László tematizálta ezeket a problémákat, és folyamatosan napirenden tartotta őket. Az sem elhanyagolható tényező, hogy: „A nyolcvanas évek végén a kisebbségi intézményesség módszeres leépítése közepette, a Kriterion Kiadó és vezetője [Domokos Géza] által

⁷⁶ A két elkövetkező hónapban teljesen megszűnik a húsellátás Erdély néhány megyéjében EMH, 1985/47, 1985. július 03. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1985B.pdf>

⁷⁷ Romániában egyedül a rendőrautók közlekedését nem korlátozzák EMH, 1985/5, 1985. január 30. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1985B.pdf>

⁷⁸ Kiváltságok a pártelit számára EMH, 1989/82, 1989. szeptember 08. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1989B.pdf>

⁷⁹ Romló munkakörülmények és egyre fokozódó környezetszennyezés EMH, 1989/61, 1989. június 20. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1989B.pdf>

⁸⁰ Munkanélküliség Nagyváradon EMH, 1987/107, 1987. szeptember 31. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1987B.pdf> és Csíkszeredán nagyfokú munkanélküliség várható EMH, 1989/25, 1989. április 10. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1989B.pdf>

⁸¹ Újabb jelek utalnak a társadalombiztosítás fokozatos megszüntetésére EMH, 1987/28, 1987. február 23. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1987B.pdf>

⁸² A moszkvai vezetés a magyarországi reformok követését ajánlja Ceausescunak EMH, 1985/33, 1985. április 16. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1985B.pdf>

⁸³ Kritikus hangvételűnek tekintett cikkei miatt, indexre tették Romániában a *Pravda* néhány számát EMH, 1985/61, 1985. augusztus 11. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1985B.pdf>

informálisan összetartott értelmiségi hálózatokon kívül csupán az erdélyi magyar egyházak rendelkeztek nemzetiségi tartalommal is bíró regionális kiterjedésű struktúrákkal.”⁸⁴

A magyarság- és a Magyarország-ellenes propaganda története a hetvenes évek közepének történészvitáihoz nyúlik vissza, de igazi katalizátorának az 1982-ben megjelent, Ion Lăncrănjan tollából származó *Cuvînt despre Transilvania* (Gondolatok Erdélyről) című magyarellenes pamfletje bizonyult, amely Románia és Magyarország között nyílt sajtóvitát generált. A nyolcvanas években a két ország között egy „diplomáciai hidegháború” zajlott. A magyarországi médiapolitika különbözősége miatt (amíg Romániában a médiának „véleményirányító” szerepe volt, addig Magyarországon a média egyre inkább függetlenedett az állam irányításától és csak nagyon kevés tabu – 1956 és a Szovjetunió – maradt, és egyre szélesebb felületet biztosítottak a romániai magyar ügyeknek), a román vezetés a Magyarországon megjelent műveket folyamatosan támadásnak érzekelte, és ellentámadásokba bocsátkozott.⁸⁵ A támadást a politikai hisztéria szintjéig fokozta az 1986-ban megjelenő, háromkötetes *Erdély története*, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia gondozásában adtak ki. Ezt követően a két ország kapcsolata évről évre rosszabbodott, és 1988-ra a román fél a két ország közötti diplomáciai kapcsolat megszüntetésének gondolatáig is eljutott.⁸⁶

A területrendezés kérdése is helyet kapott a fontos témák között. Az RKP 1984-es XIII. kongresszusán újabb lendületet kapó szisztematizálási tervekben már megjelentek az első utalások a falvakra és községekre vonatkozó területrendezési tervek végrehajtására. A konkrét intézkedések azonban csak 1986-ban kezdődtek meg. Az RKP Központi Bizottságának (KB) szervezési osztálya jelentésében bizonyos falvak felszámolásáról írt, lakosaikat pedig áttelepítette volna a legközelebbi községbe vagy városba. A területrendezés nem csak a vidékre vonatkozott, Ceaușescu 1988-ban kijelentette, hogy 1990-ig befejezik a városok rendezését és felgyorsítják a falurendezést. Ekkor már arról beszélt, hogy a falvak

⁸⁴ Novák, 2017. 49.

⁸⁵ Vincze Gábor: Lăncrănjantól Lăncrănjanig. Fejezetek a magyar-román kapcsolatok nyolcvanas évekbeli történetéből, *Magyar kisebbség*, 2006, 10, 41-42. (3-4.). 262-349.

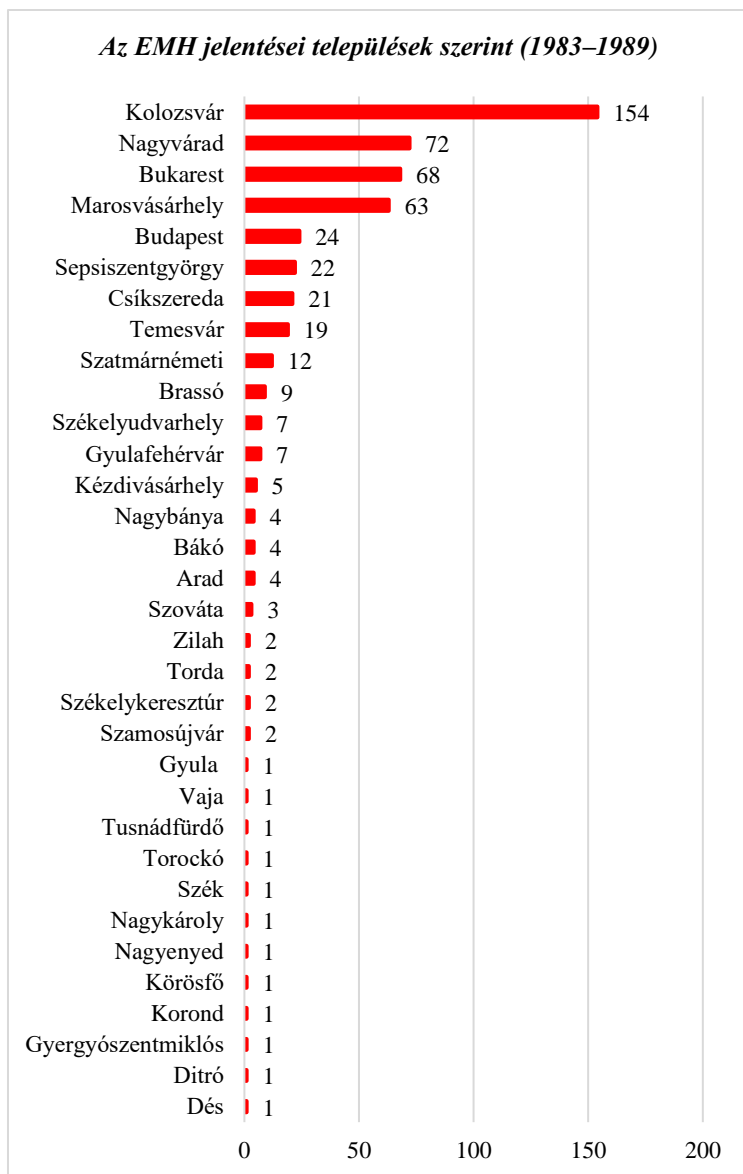
⁸⁶ Novák, 2017. 70-72.

számát felére kell csökkenteni, lakosaikat pedig többemeletes lakóházakba kell költöztetni. A nyolcvanas évek második felében elkezdődött a településátszervezés: csökkentették a községek számát, amely nem jelentett egyet azok lerombolásával, csak bizonyos szolgáltatások (például posta, orvosi ellátás) kivonásával járt, de ez is elegendő volt az óriási tömegpszichózis kialakulásához. Ezek a beavatkozó intézkedések mozgósították az értelmiségi elit egy részét, akik beadványokkal tiltakoztak, és igyekeztek tematizálni a kérdést, például az Erdélyi Magyar Hírügynökségen keresztül. Ez a gigászi társadalomátalakító elképzelés nem közvetlenül a nemzeti kisebbségek ellen irányult, de számos, a nemzetiségeket érintő kihatása lett volna (például a régiók kulturális arculatának eltűnése, a nemzetiségek által tömbben lakott kisebb települések felszámolása).⁸⁷

A Hírügynökség jelentéseinek rendszerint jelezték annak a településnek a nevét, ahonnan beszerezték az információt, vagy amelyik a hír forrásterületére vonatkozott (ez gyakran különbözött és sokszor volt rá példa, hogy mindkét helyet feltüntették). Ezeket a településneveket összesítettük a következő diagrammon.⁸⁸

⁸⁷ Novák, 2017. 56–58.

⁸⁸ Az 576 db. jelentés közül 99 db. jelentés (92 településnév nélkül és 7 hiányzó) nem rendelkezett településnévvel. A több településnévvel ellátott jelentéseknél mindegyik települést külön számoltuk.

A diagramról leolvasható, hogy elsősorban az erdélyi nagyobb városok (Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely) és a főváros, Bukarest vannak túlsúlyban. Ezt követi a másik fontos centrum, Budapest, majd a két székelyföldi megyeközpont: Csíkszereda és Sepsiszentgyörgy. Az erdélyi nagyvárosok túlsúlya alátámasztja korábbi megállapításunkat, miszerint a romániai kisebbség elitjének bizonyos része volt az, amely a hírek beszerzésével és továbbításával foglalkozott, ők pedig rendszerint az egyetemi és kulturális központnak számító nagyobb városokban találtak otthonra. A Bukarestből jövő hírek pedig azért lehetnek nagy számban jelen, mert számos olyan intézkedés, ami érintette úgy a magyar közösséget, mint az egész romániai társadalmat, a fővárosból indult ki.

III. 3. Az Erdélyi Magyar Hírügynökség jelentéseinek néhány sajátossága. A szerkesztési gyakorlat

A Hírügynökség jelentéseinek elemzésekor ki kell emelnünk néhány olyan sajátosságot, amelyet a mennyiségi elemzés nem tud megragadni. Elsődleges fontosságúak azok a megfogalmazásbeli eljárások, amelyek a jelentések hitelességét hivatottak igazolni. Mint már említettük, a Hírügynökség elsősorban arra törekedett, hogy a Romániából közvetítőkön keresztül beszerzett híreket jelentések formájában megfogalmazva eljuttassa a nyugati médiumoknak (beleértve a SZER-t is) és a különböző magyar diaszpóra szervezeteknek. Ezt Ara-Kovács Attila visszaemlékezésében így fogalmazta meg: „Én nyugati módon írtam meg a cikkeket, mert nem Erdélyben akartam, Udvarhelyen elmondani Mari néninek, hogy miről van szó.”⁸⁹ Mindezek ellenére törekedett a látszat fenntartására, hogy a hírügynökség Erdélyben működik, ott szerkesztik és onnan küldik ki a híreket. Ezt egy 1988-ban, a párizsi *Magyar Füzetek* számára adott interjúban fogalmazta meg:

„[1983.] Május 20-ig létrejött egy mozgalom, amely nagyjából tőlem függetlenül végzi ezt a munkát és informálja a világsajtót az erdélyi eseményekről. Úgy érzem, hogy a HPT hitelessége azóta is

⁸⁹ Interjú Ara-Kovács Attilával 2016. december 4-én

töretlen, ami felnőtt mivoltára is utal. Én ma már mindössze budapesti alapító kiadója vagyok az intézménynek.”⁹⁰

Ezen felül a budapesti híreket igyekezett úgy tálalni, mintha azok tudósítoktól származnának.⁹¹

Különleges, a hitelesség látszatát kelteni hivatott eljárás volt az általunk *nyelvi szakszerítés*nek nevezett eljárás, amely során a híreket olyan, a nyugati médiában megszokott nyelvi panelekkel látták el, amelyek a szakszerű vélemények és információforrások képzetét kelthettek az olvasókban. Ilyen elemek például:

- „Erdélyben a magyar ellenzék”;
- „megfigyelők tudni vélik” / „erdélyi megfigyelők szerint”;
- „rendkívül megbízható források” / „rendkívül megbízható, részben román források szerint”;
- „erdélyi magyar körök” / „erdélyi magyar hivatalos körök”;
- „szakértőink szerint” / „munkatársaink szerint”.

Természetesen a nyolcvanas évek romániai viszonyai közepette nem beszélhetünk sem a hagyományos értelemében vett ellenzékéről, sem „hivatalos körökről”, de olyan jellegű megfigyelőkről sem, mint amilyent a nyugati olvasó elképzelhetett például a Helsink Watch mintájából kiindulva.

Némely esetben a szenzációkeltés jelenségével is találkozhatunk, habár ezek inkább egyedi esetek, és a jelentések többségére nem ez a jellemző. Ennek illusztrálása két jellemző példát ragadunk ki. Az 1987/98-as jelentés egy szászsebesi vérengzésről számolt be: „Augusztus első hetében véres incidensre került sor a Fehér (Alba) megyei Szászsebesen (Sebes Alba)[sic!]. A nagy erővel kivonuló államvédelmi csapatok szabályos csatát vívtak a városka cigány lakosságával. [...] A könnygázgránátokkal támadó katonákat a cigányok közáporral fogadták, majd visszavonultak házaikba és szabadon engedték a kutyákat, melyeket a hadsereg

⁹⁰ Sz. n.: Az „Ellenpontok” és az erdélyi magyarság. Interjú Ara-Kovács Attilával, *Magyar Füzetek*, 19–20, 1988. 148. http://epa.oszk.hu/02200/02201/00017/pdf/EPA02201_Magyar_Fuzetek_1988_1920_145-152.pdf

⁹¹ Király Károly a Bethlen Gábor Alapítvány Díjának egyik idei kitüntetettje EMH, 1987/115, 1987. október 30. és Átadták a Bethlen Díjat EMH, 1987/116, 1987. november 03. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1987B.pdf>

legépfegyverezett. A lövöldözésnek emberi áldozatai is voltak, a sebesültek számát több százra becsülik.”⁹²

Az 1988/15 számú jelentés pedig egy, a magyar-román határon történt katonai incidensről értesített. A tudósítás szerint: „Március 15-ről virradó éjszaka menekülőket üldöző román biztonsági egységek lépték át a határt a Gyula és Nagyszalonta (Salonta) térségben. Minthogy a román egységek fegyverüket használták, a magyar határőri szervek viszonozták a tüzet. [...] Budapesti hivatalos forrásokból vett információk szerint az összetűzést követően újabb román csapatok lépték át a határt, amelyek azonban már gépfegyverekkel és könnyebb lövegekkel avatkoztak be a harcba. Mivel a helyi magyar egységek nem voltak felkészülve nagyobb támadásra, ezért rövidesen visszavonultak. Nem sokkal ezt követően szovjet páncélos egységek nyomultak be a magyar és román egységek közötti térségbe, kényszerítve ez utóbbiakat a visszavonulásra.”⁹³

Megállapíthatjuk, hogy ilyen súlyos vérengzés mégsem történt, illetve, hogy egy ilyen mértékű katonai incidens létrejötte a két ország közötti hadüzenet váltáshoz és potenciálisan háború kitöréséhez vezetett volna, ezért eléggé valószínűtlen, hogy mindez megtörtént. Érdemes arra is figyelni, hogy az incidens a magyarok közönség számára szimbolikus dátumon, március 15-én történt. Az ilyen mértékű túlzások létrejöttéhez az is hozzájárulhatott, hogy a hírek nagyon sokszor szóbeszéd útján terjedtek, ezért gyakran torzítva, felnagyítva jutottak el egyik helyről a másikra.

A Hírügynökség jelentései közül nem mindegyik számolt be egy konkrét eseményről, így találhatóak köztük esettanulmányok: oktatásstatisztika, emberi jogi sérelmek statisztikai elemzése (például a legnagyobb kedvezmény elvéről szóló vita szezonális hatása), egészségügyi és ellátási helyzetkép; de találunk állambiztonsági helyszínleírást is Kolozsvárról vagy hatósági erőszak eljárásmodok bemutatását. Ezen felül az ellenállás dokumentálása is helyet kap (például Király Károly és Szöcs Géza kezdeményezése kisebbségi világszervezet létrehozására, Tőkés László egyházi dokumentációja,

⁹² Vérengzés Szászsebesen EMH, 1987/98, 1987. augusztus 15. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1987B.pdf>

⁹³ Katonai incidens a magyar-román határon EMH, 1988/15, 1988. március 15. <http://emh.adatbank.ro/jelentesek/1988B.pdf>

Hosszú István emlékirata vagy Cs. Gyimesi egyetemi beadványai és röpcédulái).

Összegzés

Az Erdélyi Magyar Hírügynökség 1983-tól 1989-ig tartó működése során kettős célt szolgált. Egyrészt a romániai magyar kisebbségi eliték sérülékeny helyzetükből adódó meggyengült önreprezentációs és diskurzusmeghatározó képességéből kiindulva, híreivel megpróbált közbenjárni az értelmiségi intézményvédelem terén. Másrészt a romániai magyarság nehézségeiről nemzeti szempontok helyett emberi jogi szemlélettel tudósított, amellyel könnyebben befogadhatóvá tette a közösség problémáit Nyugaton, ám mint közvetítő, alárendelte magát a jogvédelmi szervezetek és a Szabad Európa Rádió önlegitimációs törekvéseinek.

A Hungarian Human Rights Foundation kezdeményezésére született és támogatásával működő hírügynökség hozzájárult a szervezet lobbitevékenységének sikereihez, amelynek legnagyobb eredménye, hogy Románia 1988-ban, mielőtt az Amerikai Egyesült Államok megvonta volna az országtól a legnagyobb kedvezmény elvét, visszamondta a kereskedelmi egyezményről járó előnyöket. Akkora erővel azonban nem rendelkezhetett sem a HHRF, sem pedig a Hírügynökség, hogy a romániai helyzetet érdemben javítani tudjon, ugyanakkor a romániai magyarokban erősítette azt az érzetet, hogy (sérrelmeikkel) nincsenek egyedül, és valahol, valaki figyel rájuk, meghallgatja őket. Jelentős változást viszont csak a rendszerváltás hozott.

Felhasznált irodalom

Források

(Ara-Kovács Attila): *Miért éppen rólunk nincs szó?*, *Ellenpontok*, 1982, 7.

Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, I210560, vol. 5, ff. 20-21.

Az Erdélyi Magyar Hírügynökség jelentései 1983–1989.
<http://emh.adatbank.ro/index.php?osszes=1>

REGIO 27. évf. (2019) 2. szám 182-210.

Bégány Attila”, *Magyar Nemzet*, 2005. 07. 16.

https://mno.hu/migr_1834/mindig-ellenekben-552723

Interjú Ara-Kovács Attilával az Erdélyi Magyar Hírügynökségről.

Készítette: Bárdi Nándor, Budapest, 2016. december 4.

Interjú Blénesi Évával az Erdélyi Magyar Hírügynökségről.

Készítette: Bárdi Nándor, Budapest, 2016. december 3.

Interjú Blénesi Évával az Erdélyi Magyar Hírügynökségről.

Készítette: Bárdi Nándor és Timár Norbert, Budapest, 2017. augusztus 21.

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató

Intézete, HHRF Archívum

Timár Norbert: Erdélyi Magyar Hírügynökség repertórium 1983–

1989, é. n. <http://emhrepertorium.adatbank.ro>

Vera and Donald Blinken Open Society Archives Records of Radio

Free Europe/Radio Liberty Reseach Institute

Feldolgozások

Ara-Kovács Attila: A rinocérosz éve, *Beszélő*, 1999, III, IV, 2.

Ara-Kovács Attila: Egy hírügynökség története, *ÉS*, 2005. augusztus 26. 34.

Cs. Gyimesi Éva: *Szem a láncban: bevezetés a szekusdossziék hermeneutikájába*. Kolozsvár: Komp-Press, 2009.

Géring Zsuzsanna: Tartalomelemzés: A virtuális és a 'valós' világ határán. Egy vállalati honlap-elemzés bemutatása, *Kultúra és Közösség*, 2014, 5, 1.

Hermann Gabriella: A diaszpóra-politika koncepciójának különböző aspektusai és lehetséges tanulságai kutatás számára, *Kisebbségkutatás*, 2015, XXIV, 2.

Herner-Kovács Eszter: Challenging the Conventional Wisdom: Ethnic Lobby Success in the United States: the Case of HHRF, *Minorities Research*, 2005, XV.

- Herring, Susan C.: Web Content Analysis: Expanding the Paradigm. In: Hunsinger, J. – Allen, M. – Klastrup, L. (eds.): *The International Handbook of Internet Research*. Dordrecht: Springer Verlag, 2010
- Kaszás Veronika: A magyarországi „alternatív szervezetek” fellépése az erdélyi menekültek ügyében 1988–1989-ben, *Múltunk*, 2014, 59, 1.
- Krippendorff, Klaus: *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Thousands Oaks: Sage Publications, 2004.
- Laguerre, Michel S.: *Diaspora, politics, and globalization*. New York & Houndmills, England: Palgrave Macmillan, 2006.
- McMillan, Sally J.: The Microscope and the Moving Target: The Challenge of Applying Content Analysis to the World Wide Web, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 2000, 77, 1.
- Molnár Gusztáv: *Transzcendens remény. A Limes-kör dokumentumai 1985–1989*. Csíkszereda: Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004.
- Molnár János: *Az egyetlen. Az Ellenpontok és az ellenpontosok története*. Szeged: Magánkiadás, AGAPÉ Kft., 1993.
- Novák Csaba Zoltán: *Holtvágányon. A Ceausescu-rendszer magyarságpolitikája II. 1974–1989*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2017.
- Szöczy Árpád: *Temesvár. A romániai forradalom kitörésének valódi története*. H. n.: Partium Irodalmi Társaság, 2013.
- Tóth Károly Antal – Tóth Ilona: *Egy szamizdat az életünkben. Az Ellenpontok*. Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó, 2017.
- Vincze Gábor: Lăncrănjantól Lăncrănjanig. Fejezetek a magyar-román kapcsolatok nyolcvanas évekbeli történetéből, *Magyar Kisebbség*, 2006, 10, 41-42. (3-4.).